SOSYOLOJİNİN YİTİK İMGELEMİ*

Yasin Aktay

Sosyoloji pozitivist bir bilim olarak bilimler hiyerarşisi içindeki yerine yerleştirildiğinde, toplumun nesnel bilimini yapması da beklendi. Buna rağmen sosyolojinin ilk emekçileri, inşacı öncüleri, bilim yaparken sosyolojik muhayyileyi hiçbir zaman ihmal etmediler. Comte, Marx, Weber, Durkheim, Simmel ve çağdaşları gibi sosyolojinin temellerini sağlayan düşünürler sosyolojik pratiği siyasetle ve imgelemle iç içe bir etkinlik olarak icra ettiler. Türkiye'de de sosyolojinin ilk ve parlak pratiği Ziya Gökalp, Prens Sabahattin'den Dil Tarih Coğrafya Fakültesindeki örneklerine kadar siyasal bir istemden ve imgelemden çok uzak durmamıştır. Oysa günümüzde sosyoloji giderek bu muhayyileden uzaklaşmaktadır. Bir bakıma bugün sosyoloji yitik bir muhayyile sorunuyla boğuşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyolojik İmgelem, Depolitizasyon, Türk Sosyolojisi, Ziya Gökalp

Sosyolojinin bu günkü durumu üzerinde düşünürken, yitik bir şeyden bahsedeceğimize göre, bir miktar romantik, hatta nostaljik bir duygunun etkisi altında olacağız demektir. Yitik olan, daha önce sahip olunan bir şeydir. Daha önce sahip olunduğu halde bugün elde olmayan bir şey. Elde olmadığından dolayı da bir eksiklik duygusu, bir noksanlık durumu ortaya çıkaran bir şey.

Sosyoloji üzerine son zamanlardaki yapılan tezlerin verilen konferansların veya sunulan tebliğlerin önemli bir kısmının konularına bir göz atıldığında bu yitiklik duygusunun izlerini bir çok yerde görebiliriz. Sosyoloji ve felsefe arasında, sosyoloji ve siyaset arasında, sosyoloji ve ütopya arasında, sosyoloji ve kendisine uygun bir metodoloji arasında kurulmaya çalışılan bütün bağlantılar, hep bu yitiklik duygusunun etkisini hissettiriyor. Bütün bu açılardan sosyolojinin bir gerileme

* Bu yazı Muğla Üniversite Felsefe ve Sosyal Bilimler Sempozyumunda (5-7 Ekim 2005) aynı başlık altında sunulmuştur. Yazı buraya alınırken gözden geçirilmiştir.

içinde olduğu düşüncesi var. Bu düşünceye yön veren şey nedir? Bir bilgi midir? Yoksa bir hissiyat mıdır? Bir hissiyata yol açan bir bilgi midir? Yoka bilginin hissiyattan bağımsız başka bir kaynağı var mıdır?

Bu sorular asılı dursun. Düşüncemizi aydınlatsın. Bu soruların ışığında asıl sorumuzu soralım biz: Sosyolojide imgelemin yeri var mıdır? Kendisini başından itibaren bir bilim olarak tanımlamaya çalışan bir disiplini imgelemle bir arada ele almaya çalışmak bugün bize fazla aykırı gelmiyorsa, hatta sosyoloji ile imgelemi neredeyse son derece normal bir bileşim gibi algılamakta bir tuhaflık hissetmiyorsak, bunda hiç kuşkusuz elli yıl kadar önce sosyolojiyi imgelemin bir sıfatı olarak kuran bir başlığa sahip kitabıyla C. Wright Mills'in büyük payı vardır (Mills, 1959). Oysa imgelemi, yani muhayyileyi, bir yanıyla da hayal gücü veya modunu sosyolojiyle bir arada düşünmenin sosyoloji tarihi içinde sorunsal oluşturan bir bağlamı vardır. Büyük ölçüde Aydınlanma rasyonalizmi, pozitivizm ve bilimin modern tarihi içinde kurulan bilimler hiyerarşisiyle ilişkili olan bu bağlamın kendi ilginçliği bir yana, bu bağlamı bugün yeniden kurmanın önemli bir münasebeti vardır. Bu münasebet, her şeyden önce Mills'in konuştuğu, itiraz etmiş olduğu, eleştirmiş olduğu zeminin bugün yeniden daha ileri düzeyde kurulmuş olmasıyla ilgilidir.

Hatırlamamız gerekirse, Mills'in feryadı sosyolojiyi rasyonel bir işlem olarak kurgulayan pozitivist söyleme kendince bir yanıt oluşturuyordu. Mills'in sosyolojinin gündemine bir anda getirdiği imgelem konusu, sosyolojinin kendi döneminde yaşamaya yüz tuttuğu ve kendince sapma olarak gördüğü bir eğilime göndermelerle doluydu. Aslında imgelem sorunu genel olarak pozitivist bilimin veya rasyonalist dünya görüşünün önemli bir sorunu olagelmiştir. Sosyolojik bilgi ve pratikte bunun bir sorun olarak düşünülmesi açısından Mills ne ilktir ne de son. Ayrıca Mills'in sosyolojideki imgelemle ilgili olarak kendine özgü formülasyonları olduğu da açıktır ve bu formülasyonlar imgelemle genelde bütün bilimler özelde de sosyal bilimler pratiği arasındaki ilişki hakkındaki bütün bağlamı tüketecek kapsamda değildir. İmgelem konusunun bilim adamının etkinliğindeki kendiliğinden mevcudiyeti, buna mukabil sürekli olarak bastırılması, ayrıca hem bu mevcudiyetin hem de onun bastırılma tarzının açığa çıkardığı ilişki biçimleri, imgelem konusunu sosyal bilimlerin doğası üzerinde yeniden düşünürken alabildiğine verimli bir alan kılıyor. İmgelem konusunun bilimler pratiği içinde ortaya çık-

ma biçimi bu bilim pratiğinin Nietzsche'nin deyimiyle "şen"liğinin, dolayısıyla coşkusunun bir göstergesidir. Bu coşkuyu ne kadar önemsememiz gerekiyor? İmgelemi bile en iyi ihtimalle utana sıkıla itiraf edebilen bir bilim pratiği bu pratiğin coşkusunu niye üstlensin ki?

Mills'in sosyolojik muhayyileden ilk planda anladığı şey her şeyden önce bireysel tecrübelerin tikelliği ile tarihsel olaylar arasındaki irtibatın kurulması gibi sosyolojinin makro ve mikro düzeyleri arasındaki gel-gitler bağlamında bir konudur. Toplumun gerçek sorunlarıyla hiçbir ilgisi olmayan kamuoyu anketörlüğü, insan ilişkileri uzmanlığı ve Grand teorisyenlik gibi görevleri üstlenmiş olan sosyologların bu imgelemden yoksun olduğu üzerinde durur Mills. İnsanın kendi özgürlüğü ve aklının büyük bir risk altında olması söz konusudur ve bu da ahlaki değerlendirmelerden yoksun olan bilim ve teknolojinin bu değerlere bir yer ayırmamış olmasından kaynaklanıyor. Mills'in çağrısı sosyal bilimlerin toplumda toplumsal değerleri teknolojik değerlere yeniden üstün kılmasıdır. Bu da her şeyden önce sosyolojinin bilimsel ve teknolojik bir işlem olmaktan kurtularak tekrar bir imgelem konusu olarak yerine iade edilmesiyle mümkün olabilecek bir şeydir.

Bireyin biyografik tecrübesi içerisinde özel düzeyde yaşanan sorunlar ile toplumsal meseleler arasında, biyografik seyir ile daha genel tarihsel seyir arasında var olan irtibatı kurabilmenin bir imgelem gerektirdiğini ve bu imgelemin bizatihi sosyolojiye ait olduğunu düşünüyor, Mills. Kuşkusuz imgelemeye bir görevin düştüğü yerde, sorunu "zaten nesneler dünyasında var olan" ilişkinin bir zorlamasına bağlamak yanlış olur. Çünkü zaten var olanın görülmesinin gerektirdiği imgelem gücü, zorunlu olanın dışında, çok fazla değildir. İmgelem, biraz da bu ilişkinin tesisine, yaratılmasına, var olanı, var olanın ötesinde yeniden tasarlamaya imkan veren bir şeydir. Ayrıca imgelemi zaten var olan bir ilişkiyi bulmak olarak düşünmek, bu temele eleştirilen pozitivist bir sosyolojinin aslında sonuçta olayların akışına yüklediği, olaylardan nesnel olarak ve tabii ki zorunlu olarak türediğini iddia ettiği uyduruk bir metin adına üstlendiği söz-merkezci (metin-merkezci) yetkeye talip olunur. Aslında bu düzeyde de imgelemin payı hiç de az değildir, ancak pozitivist bir yaklaşımın saplandığı metafizik körlük imgelemin payını görebilecek bir öz-düşünümsellikten yoksundur. Bu konuya daha sonra yeniden döneceğiz.

Muhayyileden, duygulardan, siyasal istemlerden soyutlanmış bir akıl Aydınlanma'nın ondokuzuncu ve yirminci yüzyıla bıraktığı toplam

mirastı. Gerçi Aydınlanma içinde aklın soyut niteliğine büyük istisnalar oluşturan karşı görüşler yok değildi. Doğrusu Aydınlanma diye yekpare bir düşünce bünyesini galat-ı meşhur olarak varsaymaya çok alışmış olsak da yine de Aydınlanma hareketinin devrettiği toplam bir miras vardır ve bu miras kendisine atfedilen bu tipolojiyi güçlü bir biçimde beslemeye devam etmiştir. Bu etkinin ondokuzuncu yüzyılda beşeri bilimler ile doğa bilimleri arasındaki ilişki üzerindeki sonuçları malumdur. Kısaca tekrarlamakta fayda var.

Sanayileşmedeki ve teknolojideki ilerlemeler doğa bilimlerini terfi ettirdikçe kesinliklerine ve nesnelliklerine dair baştan itibaren sahip oldukları iddiayı sorgulanamayan bir gerçek olarak kabul ettirmekte daha az zorlandılar. Üstüne üstlük, beşeri bilimler üzerinde bunun açık etkisi, sosyal bilimlerin de benzer bir kesinliğe talip kılınması olmuştur. Bu alanda ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren August Comte tarafından başlatılmış olan ve sosyolojiyi bütün bilimsel hiyerarşinin tepesine yerleştiren arayışlar yüzyılın sonuna doğru Dilthey, daha sonra Husserl ve diğerleri tarafından sonuçta aynı kaygıyla devam ettirilmiştir. Beşeri bilimlerin kesin bir bilim olarak tesis edilebilmesi. Görünürde Dilthey ile Husserl'in arayışları sosyal bilimleri pozitivizmin ilk formülasyonlarından farklı olarak, kendi tabiatına uygun bir araştırma yöntemine kavuşturmak idiyse de, bu arayışlar, sonuçta uygun yöntemsel işlemlerin sonucunda doğa bilimlerindekine eş, kimsenin üzerinde tartışamayacağı kesinlikte bir bilimin imkânı idealine dayanıyordu. Husserl'in şeylerin özüne dönmeyi hedefleyen felsefi değerlendirmeleri, bilim adamının gerçeklikle arasına giren kavramlar, kültürel değer ve tasavvurlara işaret ederek nesnelci bir bilim pratiğinin tortulaşmasının sonuçlarına dikkat çekerken, aslında girişiminin sosyal bilimlerde bütün bu kavramsal bagajlardan bir çırpıda kurtulunabileceğine dair naif bir bilim ütopyasına vardığını fark etmiyordu. Sonuçta doğa bilimleri ile sosyal bilimleri arasında bu bağlamda kurulan her türlü karşıtlık, sosyal bilimler alanının özgünlüğü iddiasını sürdürmeye çalışsa bile, doğa bilimlerinin üstün olduğu bir kavramsal hiyerarşiyi sürekli yeniden üretmeye yarıyordu. Aslında asıl ironik olan bu hiyerarşinin teoride tamamen sosyolojinin lehine kurulduğu, pozitivizmin de kurucusu olan Comte tarafından başlatılmış olmasıdır. Comte bilimsel bir topluma yaraşır bir bilimler hiyerarşisinin en tepesine sosyolojiyi koymuştu, ama zaten kurulma biçimi itibariyle bu toplumun imgelem sahibi bir sosyologa ihtiyacı hiçbir zaman gerçek bir ihtiyaç olmayacak-

tı. İstendiğinde yardıma çağrılacak olan sosyologun da imgelemi değil, ancak matematiksel ve teknik desteği önemli olacaktı.

Popper'in tarihsiciliğin sefaletini ilan ettiği sosyal ve doğa bilimleri karşılaştırmasında, sosyal bilimlerin doğaları gereği bilimsel sayılamayacaklarını gösterdiği konular, doğrusu sosyal bilimler alanının doğası hakkında yapılmış gözlemler açısından oldukça aydınlatıcı olmuştur (Popper, 1984). Ancak Popper'in bu gözlemleri sosyal bilimlerin düşünümselliğine hizmet etmekten ziyade soysal bilimleri her türlü siyasal istemden arındırmaya çalışan bir çaba olarak kaydetmesi, açık toplum teorisyeninin sosyal bilimlere vurduğu bir başka darbe olmuştur. Sosyolojinin bilimsellik iddiasının geçersizliğini ispatlamak aslında toplamda sosyolojinin imgelemle, dolayısıyla siyasetle bağını restore etmek açısından işlevsel olabilirdi. Ancak bunu yaparken doğa bilimleri alanına atfettiği kesinlik niteliği yoluyla konvansiyonel bilimler hiyerarşisini iyice pekiştirmiş, sosyal bilimler alanının doğa bilimlerine öykünmesinin önüne geçmek yerine bu öykünmenin ancak daha uygun araçlarla yapılması gereğini telkin etmiştir. Popper'in sosyal bilimlerin doğa bilimleriyle ilişkisi konusunda gördüğü sorunlar bu iddiayı taşıyan sosyal bilim pratiğiyle özellikle Marksist ve faşist versiyonların totalitarizmine karşı bir tepkiydi.

Konu sosyal bilimler ile doğa bilimler karşılaştırmasından açılmışken, Thomas Kuhn'un *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*'nda bilim pratiğinin tarihi hakkında yaptığı güçlü gözlemlere değinmeden geçmemek gerekiyor (Kuhn, 1962). Kuhn'un bu tarihyazımı aslında daha ziyade doğa bilimlerinde paradigmaların dönüşümü sonucunu doğuran veya bu dönüşüme dayanan bilimsel devrimleri teşhis ediyor. Ancak burada bu pratiğe yapısal bir düzenlilik atfeden Kuhn'un bu hikâyesinden yola çıkarak aynı yapının sanatın tarihi için de ne ölçüde düşünülebileceği sorusunu "Sanatsal Devrimlerin Yapısı" başlığı altında soran Gianni Vattimo'nun bu karşılaştırmasına değinmek daha da ilginç olacaktır. Vattimo beklenebileceği gibi doğa bilimler alanındakine benzer bir kesinliğin sanat alanından beklenemeyeceği bilgisini ortaya koyar önce. Çünkü sanat ve estetik zevkin bir tarihi olmadığı düşüncesi daha makul gelir. Bu alanda, diyelim ki, tekniğin olanaklarıyla seri olarak yeniden üretilebilmesinin sağladığı imkânlardan bahsedilebilir belki, ama bilimsel alanda olduğu gibi bir ilerlemenin veya gerilemenin olduğundan bahsetmemizi gerektirmez bu durum. Sanatla toplumun ilişkisinin bir tarihi yapılabilir, bu ilişkide kataloglama, müzeleme, sanatın hayatın mer-

kezine veya neresine alındığına dair veya değindiğimiz gibi tekniğin olanaklarıyla kitlesel olarak üretilip yayılabildiği anlamda devrim niteliğinde gelişmeler kaydedilebilir. Ancak bu sanatın doğasında ilerlemeci anlamda bir devrim olduğu düşüncesini yeterince gerektirmez. Vattimo'nun bilim ve sanat tarihi arasında yaptığı bu karşılaştırma ilk anda kendisinin de katıldığı bilimin akla, rasyonaliteye ve bilişsel birikime dayandığı, buna mukabil sanatın estetik deneyime dayandığı şeklindeki basit karşılaştırmaya dayanıyor. Ancak Vattimo ilk mülahazalarından sonra hemen aslında bilimsel ilerleme denilen şeyin de zannedildiği gibi münhasıran rasyonalitenin işi olmadığını onun da büyük ölçüde retorik ve estetiğin ürünü olduğunu ileri sürerek devam ediyor (Vattimo, 1988). Soru alabildiğine nettir: Bir paradigmadansa başka bir paradigmayı seçmeye sevk eden etkenlerin retorikle hiç mi ilgisi yok? Bir paradigmanın kuruluş tarzının estetik bir yanı yok mu? Paradigmaları veya bazı bilimsel teorileri sadece akla çok yatkın olduğu için mi kabul veya red ederiz? Teori dünyası retorik bir beceriyle özene bezene kurulmadan, dahası bunun sunulmasına bazı logosentrik güç gösterileri eşlik etmeden ne ölçüde ikna edici olabilir? Rasyonel olmaya rasyonel gerekçelerle mi karar veririz?

Vattimo'nun yaptığı Nietzsche tarafından açılmış olan yolda doğa bilimi etkinliğinin doğasında zorunlu olarak içkin olan retorik/estetik boyutun varlığına dikkat çekmekti. Burada estetik boyut ile muhayyileyi / imgelemi aynı düzeyde tuttuğumuzu eklemeye gerek yok sanırım. Doğa bilimleri alanında bile muhayyileyi besleyen kültürel değerlerin, toplumsal çalkantıların, siyasal istemlerin payının hiç olmadığı düşünülebilir mi? Socrates-öncesi dönemden itibaren doğa üzerinde düşünen ve her biri türlü doğa resmine ulaşan filozofların muhayyilelerinden daha güçlü vardır? Daha sonra doğa bilimlerini günümüzdeki formuna ulaştırmakta büyük emekleri olan Rönesans ve Aydınlanma filozoflarının bilimlerini tamamen bilimsel bulguların üretmiş olduğunu söyleyebilir miyiz?

Doğa bilimleri alanında bile rasyonalitenin yeterince tekin olmayan yerini bu şekilde gördükten sonra sosyolojiyle imgelem ilişkisine tekrar nasıl dönebiliriz? Aslında gerek mahiyeti itibariyle gerekse ilk pratikleri itibariyle sosyoloji nesnesiyle ilişkisi "nesnel" olarak kabul edilebilecek bir uğraş olmaya en uzak alan olmalıydı. Sosyoloji mekanik bir kavramsallaştırma ve analiz çabasının ötesinde bir muhayyile ve estetik konusu olmalıydı. Doğrusu Saint Simon'dan Marx'a, Durkheim'dan We-

ber'e kadar sosyolojinin bütün kurucu isimleri, kurucu metinlerini bu tahayyül gücüyle oluşturmuşlardır. Her birisinin sosyolojik ilgisini ve pratiğini besleyen güçlü bir imgelem vardı. Hiç birisinin sosyolojiyi salt bir çocuksu bilimsel merakın peşine takılmak olarak algılamadığı açıktır. Kurdukları büyük teorilerle aynı zamanda büyük siyasal hedefler de gözetmişler, dünyayı değiştirmek en azından dünyanın süre giden gidişatına müdahil olmanın yoluna bakmışlardır. Marx'ın şu büyük teorisinin en büyük başarısının onun hiç eskimeyen edebi üslubuna ne kadar çok şey borçlu olduğunu hatırlatmamıza gerek var mı? Kuşkusuz doktrini cazip kılan en önemli özelliktir bu. Sözüm ona "bilimsel sosyalizm"in veya "tarihsel materyalizm"in bütün nesnelci insiyakına rağmen, Marx'ın kabul görmesini sağlayan en önemli yönü muhayyileyi canlandıran, kışkırtan ve bu yolla yine insanların estetik zevkine hitap eden güçlü retoriği olmuştur. Marx'ın filozofu dünyayı yorumlama işleviyle yetinmeyen, asıl olanın onu değiştirmeye çalışmak olduğunu iddia eden meşhur ifadesi (11. tez) en azından kendi imgelem sürecini haklılaştırmaya yetmiştir.

Bu gibi örneklerin çok iyi gösterdiği gibi sosyoloji kendisini nesnel bir bilim olarak kurguladığı ölçüde estetik bir sonuç olmaya ve daha ötesi siyasal bir istemin bir aracı olmaya, daha sofistike yollarla da olsa, daha fazla yaklaşıyor. İyi bir sosyoloji tezinin bütün başarısını iyi bir retoriğe, iyi kurgulanmış bir anlatıya borçlu olması, sosyolojinin bilim olma yolundaki serüveninin trajik bir ifadesi olsa gerek. Sosyolojinin estetikle, siyasetle, muhayyile ile arasına koymaya çalıştığı mesafelerin bütün başarısı, hem retoriğin, hem siyasallığın hem de muhayyilenin dolayımından geçmek zorunda olması da ironinin diğer bir parçasıdır. Bu çabası, sosyolojinin düşünümsel niteliğini çocuksu bir yüzeysellikle bozmakta, Nietzsche'nin vakanüvis tarih yazımcıları için sarf ettiği "tarihin şehvetli hadımları"nın konumuna düşürmektedir (Foucault, 1992). Sonuna kadar siyasal istemlerle iç içe olan bir etkinliğini siyasetdışı olarak nitelemek kendinden habersiz olmak değilse, siyasi işlevini gizlemeye çalışan basit bir söylemsel taktiktir.

Türk sosyolojisinde büyük başarıların, adımların, oluşumların, geleneklerin, güçlü imgelem girişimleriyle mümkün olmuş olduğunu herkes takdir edebilir. Ziya Gökalp'in bütün hedefinin dünyayı olduğu gibi yorumlamak olduğunu kim iddia edebilir? Aynı soruyu Türk sosyolojisindeki en önemli ve en etkili çıkışlarından birini yapmış olan Dil-Tarih'ten Behice Boran'ların veya daha sonraları Mübeccel Kırayların

hareketi için tekrarlayabiliriz. İmgelem yanları güçlü bu sosyolojik hareketlerin dışında, Türk sosyolojisinin en önemli beslenme kaynaklarının sosyolojiye akademi dışından, disiplinin sınırlarını zorlayacak şekilde edebiyatçı, düşünür boyutları öne çıkan isimlerden gelmiş olduğunu da söyleyebiliriz. Bu noktada sağdan ve soldan birçok ismi anmak mümkündür. Hikmet Kıvılcımlı, Kemal Tahir, Cemil Meriç, Nurettin Topçu bunlardan sadece bir kaçıdır (Aktay, 2002).

Buradaki kullanımı itibariyle imgelem kavramıyla Mannheim'in ütopyaya atfettiği kurucu işlevi bir arada düşünebiliriz. Türk sosyolojisinde uzun zamandır geçerli olan bir ideoloji olarak sosyolojizm, yaptığı işin doğasına en uygun olan şeyi, yani imgelemi, yani dünya kurucu muhayyileyi daha fazla yakıştırmak yerine, dünyanın kurulu liberal tarzına uygun düşen, uygun düşmeye çalıştıkça onu meşrulaştıran bir ideolojik niteliği daha fazla yüklenmiştir. Sosyolojinin mevcut olanla uyumlu işbirliğinin ona yüklediği ideolojik işlev, bütün ideolojik yapılar gibi ideoloji niteliğini gizleyen tedbirlere de sahiptir. Doğrusu alabildiğine teknik, bilimsel, yöntemsel prosedürlerle her türlü imgelem sızıntısına kendini kapatmış profesyonel bir uğraş olarak sosyolojiye ideoloji dokundurması yapmanın kendisi, güçlü bir uylaşıma karşı çıkmanın riskini üstlenmek zorunda kalır. Burada ideoloji, tam da başından itibaren kendisini ideolojinin karşısında konumlandırmış olan bilimin içine sızmış olması, görünürlüğünü tabiatıyla zorlaştırıyor.

Kuşkusuz Türkiye'de sosyolojinin imgelemle ve daha ötede siyasetle arasında gelişmiş olan mesafenin kendine özgü sebepleri vardır. Kısaca değinmek gerekirse, öncelikle, 12 Eylül yönetiminin depolitizasyon sürecinin sadece sosyoloji değil bütün bilimler ve bilhassa üniversite üzerindeki doğrudan etkisini anmak gerekiyor. Gerçi Türkiye'deki üniversitelere hiç bir zaman ülke adına siyasal hayaller kurma ve toplumsal değişime öncülük etme misyonu tanınmamıştır. Ama üniversitenin evrensel tabiatında var olan bu habitusun zaman zaman depreştiği zamanlar olmuştur ve Türk düşünce hayatında asıl atılımlar bu zamanlarda yapılmıştır. Bu atılımlar sadece tikel olarak sergilemiş oldukları düşüncelerin kalitesi ve klasikleşecek bir performansı sergilemeleri itibariyle değil sadece üniversitenin bu rolünü hatırlatmış ve Türkiye'de bile olsa bunun olanaklılığına dair bir ufku genişletmiş olmaları itibariyle her zaman saygıyla anılmaya değer atılımlar olmuştur. Yoksa toplumun, bireyin, devletin ve sair sosyal meselelerin ele alınma biçimi itibariyle hepsinin de modasının geçmiş olduğu yollu argümanlarla uğraş-

mak gerekecektir ki, bu gerçekten gereksizdir. İkincisi, belki Türkiye'de sosyal bilimlerde muhayyileye veya siyasete açılan alanın günlük siyasetin hizmetinde hoyratça kullanılmış olmasının negatif etkileri söz konusudur. Bugün sosyolojiyi siyasete açmak deyiminin kendisi bile ne kadar ürkütücü geliyor? Ürkütücü gelir, çünkü gerçekten bu alanda ortaya çıkan, yukarıda örneğini verdiğimiz saygın örneklerin dışındaki daha popüler isimlerin sosyolojik bilgiyi en düşük kalitede araçsallaştıran uygulamaları bu ilişkinin her türlü tasarı için bir ön-tipoloji oluşturuyor.

Üçüncüsü, yine seksen sonrası dönemde Türkiye'ye iyice nüfuz etmeye başlayan liberalizmin, hayatın her alanını teknik ve profesyonel işlemler konusu haline başarılı biçimde getirmiş olması söz konusudur. Kimsenin başkasının işine karışmadığı yalıtılmış bir işbölümü mantığı içinde, siyaset veya tabiri caizse toplum için hayal kurma işi bile bu iş için yetiştirilmiş ve bu işin tekniğini bilimini edinmiş profesyonellere terk edilmiştir. Hayatın her alanının alabildiğine siyasetsizleştirildiği bir ortamda ekonomi gibi tamamen politik bir konu olan bir alan bile artık hiçbir siyasi partinin diğerine karşı bir fark ortaya koyamadığı bilimsel-nesnelci bir yargıya tabi tutulmuştur. Tuhaf olan bütün alanlardan sonra siyasetin kendisine bile sıranın gelmiş olması ve bir siyasetçinin bile yapması gereken her şeyin önceden bir program olarak önüne konulmaya başlanmış olmasıdır. Bugün Türk siyasetinde iktidar ve muhalefet arasındaki söylemler arasında bile kayda değer bir fark kalmamışken, var olan farkların bile iktidar sırasını savma esnasında tamamen yok olması, siyasetin tipik bir koşulu haline gelmiştir. Liberalizmin siyasetin her alanını siyasetsizleştirme işleminin zirvesi, tarihin sonu söylemiyle ifadesini bulmuştur. Tarihin sonu sadece bundan sonra artık yeni bir şey olmayacağına, olabilecek olan bütün ihtimallerin tüketilmiş ve bunlar arasında iyisinin doğrusunun ortaya çıkmış olduğuna dair değil, aynı zamanda her türlü tarih-yazımı üzerinde paralel olarak tüketici bir baskı uygulayan cüretkâr bir ilandı.

Kuşkusuz sosyolojinin yitik imgelemi sorunu bu şekilde ortaya konulduğunda sadece Türkiye sosyolojisine özgü bir sorun değildir. Sorunu başta pozitivizmin ve rasyonalizmin imgeleme karşı özsel söylemi beslemişken, günümüzde yine aynı ortak beslenme kaynaklarını paylaşsalar da küreselleşmenin liberal anti-politik söylemi derinleştirmektedir. Kuşkusuz Türkiye'ye özgü yaşanma tarzı ve farklılıkları söz konusu olsa bile, bu sorun bütün dünyada eşit şekilde kendisini hissettir-

mektedir. Bu anti-politik ortamda siyasetin alabildiğine sosyolojikleşmesi gibi, (çok sayıda üniversite kurumu içinde çok daha fazla sayıda sosyoloji bölümleri, kitlesel halde mezun edilen sosyoloji mezunları ve paralel olarak hızla büyüyen sosyolojik yayın sayısına yansıyan) bir tür aşırı sosyoloji üretimi olarak ortaya çıkan bir görüntü vardır. Ancak bu görüntünün ne söylediği konusunda dikkatli da davranmak gerekir. Bu sürecin öbür yanında sosyolojinin alabildiğine depolitize edilmiş olması vardır ve birbirini tamamlayan bu iki görüntü açıkçası sosyolojinin tarihsel anlamda sahip olduğu ütopyacı-özgürleşimci doğasına karşı işlemekte, onu daha ziyade ideolojik bir söyleme dönüştürmektedir. Bunun yarattığı kasvetli yaşama karşı belki Walter Benjamin'in faşizmin sanat politikasına karşı, sanat ile siyaset arasında izlediği "siyaset" bir çözüm olabilir.* Liberalizmin siyasetin alanını sosyolojikleştirerek depolitize etmesine karşı, sosyolojiyi siyasallaştırmak bir çözüm olabilir. Ancak bunu yaparken "siyasallaştırma" deyiminin kendisine günümüzde yüklenmiş olan pejoratif anlamı yüklenmekten nedense ürktüğümü de itiraf etmem gerekiyor.

KAYNAKÇA

Aktay, Yasin, 2002, Türk Sosyolojisinin Öz-Düşünümselliğine Katkı, *tezkire*, sayı: 25.
Benjamin, Walter, 1936, The Work of Art in the Mechanical Age of Reproduction
Foucault, Michel, 1992, Nietzsche, Tarihyazımı ve Soykütüğü, *Dostluğa Dair*'in icinde, çev. Cemal Ener İstanbul: Telos Yayınları.
Kuhn, Thomas, 1962, *The Structure of Scientific Revolution*, Chicago: University Press.
Mills, C. Wright, 1959, *Sociological Imagination*, Oxford: University Press.
Popper, Karl R., 1984, *Tarihselciliğin Sefaleti*, çev. Sabri Orman, İstanbul: İnsan Yayınları.
Vattimo, Gianni, 1988, *The End of Modernity*, Baltimore: Johns Hopkis Uversity Press.

* Benjamin, Tekniğin olanaklarıyla yeniden üretildiği çağda sanat yapıtının durumunu incelediği yazısının sonunu faşizmin siyaseti estetize ederek çalışan politikasına karşı, siyaseti siyasallaştırmayı önererek bitirir (Benjamin, 1963) .